

**Редакційна колегія:**

**Сизоненко Наталія** – завідувач кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук, доцент

**Антонюк Марина** – доцент кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук

**Дедушно Алла** – доцент кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук, доцент

**Люлька Вікторія** – доцент кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук, доцент

**Марусич Оксана** – старший викладач кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету

**Матвієнко Леся** – доцент кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету, кандидат педагогічних наук

**Мокляк Оксана** – доцент кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук, доцент

**Назаренко Марина** – старший викладач кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету

**Савенкова Олена** – старший викладач кафедри германської і української філології Полтавського державного аграрного університету

*Затверджено до друку вченою радою факультету обліку та фінансів Полтавського державного аграрного університету (протокол № 3 від 20.11.2024 р.).*

**УДК 81 : Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : зб.  
008 : 316.74** матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава,  
**М 74** 14 листопада 2024 р.). Полтава : ПДАУ, 2024. 387 с.

До збірника ввійшли тези доповідей докторів, кандидатів наук, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, подані до організаційного комітету VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика».

У збірнику висвітлено актуальні проблеми репрезентації національно-мовної картини світу; діалогу національних культур (лінгвокультурологічний, лінгвокогнітивний, етнолінгвістичний та літературознавчий аспекти); теорії та практики перекладу в контексті міжкультурної комунікації; представлено інноваційні технології викладання української та іноземних мов.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, докторантів, здобувачів вищої освіти ступенів вищої освіти бакалавр, магістр.

*Тексти доповідей публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти та статистичні дані відповідають автори, а також наукові керівники (для студентів та аспірантів).*

© ПДАУ, 2024

© Автори статей, 2024

4. Костючок П., Шевченко О., Кандюк-Лебідь С. Вплив процесів глобалізації на збереження і динамічний розвиток мовної та національної ідентичності. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 7 (25). С. 333–344.

**МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ СКЛАДНИК  
АНТИУТОПІЇ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ  
Р. ШЕКЛІ «ЦИВІЛІЗАЦІЯ СТАТУСУ»)**

Кравченко Вікторія,  
кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри англійської та німецької філології  
Полтавського національного педагогічного  
університету імені В. Г. Короленка  
м. Полтава, Україна  
dr.kravchenkoviki@gmail.com  
<https://orcid.org/0000-0002-3837-3203>

Антиутопія є одним із піджанрів фантастики, що змальовує суспільства, в яких технологічний прогрес, тоталітарні режими або інші фактори призвели до деградації моральних та етичних цінностей, знищення індивідуальності та обмеження свободи. На відміну від утопії, яка прагне описати ідеальне суспільство, антиутопія навпаки акцентує на негативних аспектах людського співіснування, створюючи образи майбутнього, що слугують попередженням [1, с. 148-155]. Антиутопічні твори зазвичай порушують питання контролю, насилля, пригнічення особистості та відчуження людини в умовах тоталітарного устрою [2]. Серед яскравих прикладів жанру антиутопії – романи Джорджа Орвелла *1984* та Олдоса Гакслі *Прекрасний новий світ*, які вплинули на літературні традиції та значно позначилися на формуванні подібних сюжетів у подальших творах [3].

Роман Роберта Шеклі *Цивілізація статусу* змальовує світ на планеті Омега, де існує жорстка система соціального контролю, що базується на статусі. Головний герой, Вілл Баррета, пробуджується у новій реальності, де кожна людина визначається лише своїм статусом у суспільстві. Соціальна ієрархія диктує не лише поведінку, а й саму сутність існування, стираючи особистісні

якості та знецінюючи індивідуальність. Суспільство Омеги позбавлене свободи, а відмінності між людьми зводяться до статусних показників, що робить людське життя одноманітним та передбачуваним. Такий соціальний устрій втілює метафору дегуманізації, яка яскраво підкреслює антиутопічну сутність твору [5].

Метою цієї наукової розвідки є аналіз метафоричних моделей і концептуальної складової, які підтримують антиутопічні ідеї роману *Цивілізація статусу*. Через вивчення ключових метафоричних образів та основних концептів, що організують структуру цього антиутопічного світу, можна краще зрозуміти механізми створення антиутопічного наративу та вплив цих образів на читача.

Метафорична модель є концептуальним інструментом, що дозволяє зрозуміти абстрактні поняття через більш конкретні, знайомі образи. Лакофф і Джонсон у своїй роботі *Metaphors We Live By* (1980) пояснюють, що метафори не є лише мовними засобами, але й відіграють ключову роль у формуванні мислення та сприйняття світу. Метафори структурують досвід та дозволяють нам моделювати складні концепції, такі як влада, контроль чи дегуманізація, що є центральними для антиутопічних текстів [5].

Одна з основних метафоричних моделей у романі Роберта Шеклі *Цивілізація статусу* – це *метафора контролю*, яка розкривається через авторитарну структуру суспільства на планеті Омега. Тут життя людини регламентується жорсткими правилами, а соціальна ієрархія не залишає місця для самовираження чи свободи вибору. У такому світі індивідуальні якості та інтереси підкоряються єдиній меті – підтримці статусу та порядку, що підкреслює антиутопічну природу твору [2]. Контроль і підкорення на Омезі слугують попередженням про наслідки абсолютної влади, яка розчиняє людську особистість у системі [3].

Ще однією важливою метафорою, що підтримує антиутопічну тематику роману, є *метафора дегуманізації*. Вона символізує втрату індивідуальності та перетворення особистості на «статус» у тоталітарному суспільстві, де людські цінності замінені на механізми соціальної оцінки. Золтан Кевечеш у книзі

*Metaphor in Culture: Universality and Variation* (2005) розглядає метафори як важливі концепти, що впливають на формування культури та ідеології, і зазначає, що метафори можуть підтримувати світоглядні структури, зокрема антиутопічні [4]. У світі Омеги, де соціальна ідентичність повністю підпорядкована статусу, особистість розчиняється, зводячись до символу в ієрархії – чергового «номера» чи функції. Така метафора дегуманізації підсилює негативні аспекти тоталітарного суспільства та закликає читача замислитися над небезпекою втрати людяності у боротьбі за владу [1, с. 150].

Концепт у лінгвістиці та лінгвокультурології розглядається як смислова одиниця, що відображає культурні та ідеологічні аспекти дискурсу. Анна Вежбицька зазначає, що концепти є важливими «культурними індикаторами», через які можна побачити, як світоглядні та культурні аспекти мови впливають на сприйняття реальності читачем [6]. У антиутопічних творах концепти слугують ідеологічною основою, яка допомагає автору передати морально-етичні аспекти створеного світу, зокрема, його соціальні, політичні та етичні обмеження. Роман Роберта Шеклі *Цивілізація статусу* використовує концепти для створення дистопічного світу, де соціальний статус стає вищою цінністю, а свобода майже зникає з людської свідомості.

У світі Омеги статус виступає основним регулятором життя людей, де соціальна ієрархія є непорушною. Концепт СТАТУС перетворюється на метафору авторитарного контролю: кожна особистість у суспільстві визначається через свою роль у системі, що знецінює індивідуальність і перетворює людину на елемент безособової структури. На думку А. Вежбицької, концепти можуть ставати засобом маніпуляції в антиутопіях, закріплюючи негативні образи й структури. Концепти в мові є «ключовими показниками культурних норм» [6]. У романі Шеклі концепт СТАТУС є важливим інструментом соціального контролю, створюючи атмосферу страху та покори, що характерно для антиутопічних світів.

Концепт СВОБОДА виступає ідеологічним антиподом до тоталітарної структури Омеги. У романі вона присутня лише в підсвідомих прагненнях персонажів, які розуміють обмеження своїх життів, але не можуть їх змінити.

Цей концепт відіграє роль символу надії та опору, хоча й залишається лише мрією в умовах жорсткого соціального регулювання. Концепт СВОБОДА підкреслює конфлікт між індивідуальними бажаннями та соціальними обмеженнями, створюючи метафоричний контраст із статусом як домінуючою цінністю.

Отже, концепти СТАТУС і концепт СВОБОДА стають основою для побудови антиутопічного світогляду у творі. Статус втілює тоталітаризм і контроль, тоді як свобода, навпаки, символізує мрії та прагнення до індивідуальності. Метафоричне використання цих концептів допомагає розкрити антиутопічні ідеї, наголошуючи на небезпеці абсолютної влади та дегуманізації людини.

Метафоричні моделі відіграють ключову роль у творенні антиутопічного нарративу, дозволяючи авторам втілювати складні соціальні й політичні ідеї через символічні образи. Роман Роберта Шеклі *Цивілізація статусу* показує, як концепти статусу і свободи формують структуру антиутопічного світу, відображаючи авторитаризм, соціальний контроль і дегуманізацію як наслідки тоталітарної системи. У підсумку, концептуальна складова антиутопії в цьому романі підкреслює соціальні та моральні виклики, з якими стикаються персонажі, та закликає читача замислитися над цінністю індивідуальної свободи в умовах соціальних обмежень.

### **Джерела та література**

1. Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії. Дрогобич : Коло, 2002. 160 с.
2. Broderick D. Reading by Starlight: Postmodern Science Fiction. Routledge, 1995. 197 p.
3. Collins D. Totalitarianism and Social Control in Science Fiction Literature. *Journal of Science Fiction Studies*. 2018. 42(3). P. 99–115.
4. Kövecses Z. Metaphor in Culture: Universality and Variation. Cambridge University Press. 2005. 314 p.
5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago; London : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
6. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. Oxford University Press. 1997. 317 p.